

WYSTAN HUGH AUDEN / ČTENÍ

Kniha je zrcadlo: civí-li do něho osel, nemůžete očekávat, že z něho bude hledět apoštol. C. G. Lichtenberg

Člověk čte dobře jen to, co čte s určitým ryze osobním záměrem. Třeba aby získal nějakou moc. Může to být také z nenávisti k autorovi. Paul Valéry

Zájmy spisovatele a zájmy jeho čtenářů nejsou nikdy stejné, a pokud se občas přece jen shodují, je to šťastná náhoda.

Vztah k spisovateli měří většina čtenářů dvojím metrem: oni mu mohou být nevěrní, jak často chtějí, ale on jim nesmí být nevěrný naprosto nikdy.

Číst znamená překládat, protože neexistují dva lidé, jejichž zkušenosti jsou stejné. Špatný čtenář je jako špatný překladatel: tlumočí doslova, kde by měl parafrázovat, a parafrázuje, kde by měl tlumočit doslova. Učíme-li se dobře číst, vzdělání, byť jistě cenné, je méně důležité než instinkt. Někteří velcí učenci byli ubohými překladateli.

Často se nám vyplatí, čteme-li knihu jinak, než jak zamýšlel autor, ale pouze tehdy (jakmile máme dětství za sebou), když si to uvědomujeme.

Coby čtenáři se většina z nás podobná uličníkům, kteří tužkou přimalovávají fousy do tváří dívek na reklamách.

Pokud můžeme knihu číst různými způsoby, je to znamení její literární hodnoty. A naopak důkazem, že pornografie nemá žádnou literární hodnotu, je to, že při pokusu číst ji jakkoli jinak než jako sexuální stimulus, například jako psychologickou anamnézu autorových sexuálních představ, se člověk nudí až k pláči.

Literární dílo můžeme sice číst mnoha způsoby, ale jejich počet je konečný a lze je uspořádat v určité hierarchii. Některé způsoby čtení jsou „pravdivější“ než druhé, některé jsou pochybné, jiné očividně falešné a některé, jako čtení románu odzadu, jsou absurdní. Právě proto by si člověk na pustý ostrov vybral spíš dobrý slovník než to největší mistrovské literární dílo, jaké si dokážeme představit, protože ve vztahu ke čtenáři je slovník naprosto pasivní a lze ho zákonitě číst nekonečným počtem způsobů.

Autora nemůžeme číst poprvé stejným způsobem, jako jsme četli poslední knihu spisovatele, který se už prosadil. ... Navíc náš soud o uznávaném spisovateli není nikdy prostě jen estetickým soudem. Jeho nová kniha vzbuzuje náš historický zájem nejen svou konkrétní literární hodnotou, ale jako dílo člověka, o kterého se už dlouho zajímáme. Není totiž jenom básníkem nebo romanopiscem. Je také postavou v naší biografii.

Potěšení rozhodně není spolehlivým kritickým vodítkem, ale je nejméně klamným.

Čtení dítěte se řídí potěšením, ale to je potěšení nediferencované. Nedokáže například rozlišit mezi estetickým potěšením a potěšením z toho, že něco poznává, anebo že sní. My dospělí si uvědomujeme, že existují různé druhy potěšení, přičemž se z některých nelze radovat zároveň. Potřebujeme však, aby nám jedna potěšení pomohla vymezit ta druhá. Ať jde o chuť či vkus, o jídlo či literaturu, dospělý hledá spolehlivého rádce, jehož autoritě může věřit. Jí anebo čte to, co mu jeho rádce doporučí, a nevyhnutelně občas sám sebe trochu klame. Musí předstírat, že jíst olivy nebo číst *Vojnu a mír* ho těší víc, než jak je tomu ve skutečnosti. Mezi svými dvaceti a čtyřiceti lety postupně objevujeme, kdo jsme, a tento proces zahrnuje i poznávání rozdílů mezi náhodnými nedostatky, z jakých je naší povinností vyrůst, a nutnými limity naší přirozenosti, které nemůžeme beztrestně překročit. Jen málokterí z nás se tomu naučí, aniž dělají chyby, aniž se snaží být trochu víc univerzálním člověkem, než je nám dovoleno. Právě v tomto období může spisovatele nejsnáze svést na zcestí jiný spisovatel nebo nějaká ideologie

Jedním z důvodů, proč jsou dobří literární kritici vzácnější než dobří básníci a romanopisci, je povaha lidského egoismu. Básník či spisovatel se tváří v tvář svému tématu, kterým je život obecně, musí naučit pokoře. ...

Někteří lidé jsou příliš inteligentní, aby se stali spisovateli, ale nestanou se kritiky.

Jaká je funkce kritika? Co se mne týče, může mi prokázat jednu nebo více z těchto služeb:

- 1/ Seznámit mě se spisovateli nebo díly, která mně dosud nebyla známa.
- 2/ Přesvědčit mě, že jsem některého autora nebo dílo podceňoval, protože jsem je nečetl tak pečlivě, jak jsem měl.
- 3/ Ukázat mi vztahy mezi díly různých věků a kultur, které bych si sám nikdy neuvědomil, protože nemám a nikdy nebudu mít takové znalosti.
- 4/ Poskytnout mi takové „čtení“ díla, které zvýší moje pochopení tohoto díla.
- 5/ Osvětlit proces umělecké „Tvorby“.
- 6/ Osvětlit vztah umění k životu, vědě, ekonomice, etice, náboženství atd.

Na některé knihy se nezaslouženě zapomíná. Nezaslouženě pamatovány však nejsou žádné.

Když nějakou knihu odsoudí recenzent, na jehož vkus dám, pocítím jistou úlevu jen proto, že vychází tolik knih a člověk si rád oddechne a konstatuje: „Tak konečně je tady jedna, kterou se nemusím zabývat.“ Pokud by však kritik mlčel, byl by efekt stejný.

Zaútočit na špatnou knihu neznamena jen ztrátu času, ale je to špatné i pro náš charakter. Pokud shledám nějakou knihu skutečně špatnou, jediný zájem, jaký mohu mít na tom, že o ní píšu, musí vycházet ze mne, že se blýsknu inteligencí, vtípem a záští, co nejvíc dokážu. Člověk nemůže recenzovat špatnou knihu, aniž se předvádí.

Nemůžeme dávat vinu pouze recenzentům. Patrně většina by mnohem raději psala jenom o těch knihách, o kterých jsou přes všechny jejich chyby přesvědčeni, že stojí za přečtení, ale pokud by se pravidelný recenzent některých velkých nedělních novin měl svým názorem řídit, byla by přinejmenším každou třetí neděli jeho rubrika prázdná. A každý svědomitý kritik, který měl za úkol recenzovat nový svazek veršů na omezené ploše, ví, že jedině správnou cestou by bylo uvést bez komentáře řadu citátů, ale pokud by to udělal, jeho redaktor by si stýskal, že za to nemůže chtít honorář.

Kritikům však právem vytýkáme, že mají ve zvyku spisovatele nálepkovat a kategorizovat. Zpočátku klasifikovali spisovatele jako antické, to znamená řecké a latinské autory, a moderní, to je všechny poklasické autory. Potom je klasifikovali podle období, jako oktaviánské, tj. z doby Octaviana Augusta, anebo viktoriánské apod., a teď je klasifikují podle desetiletí, na spisovatele třicátých let, čtyřicátých atd. Zdá se, že co nevidět je začnou označovat podobně jako automobily, rokem. Už klasifikace po dekadách je absurdní, protože to vypadá, jako by spisovatelé přestávali psát tak někdy v pětatřiceti, aniž by to komu vadilo.

Pojem „současný“ se značně zneužívá. Moji současníci jsou prostě ti, kteří obývají zemi v době, kdy žiju já, ať to jsou batolata, anebo století kmeti.

Spisovatele, nebo alespoň básníka se lidé, kteří by už měli být rozumnější, stále ptají: „Pro koho píšete?“ Je to samozřejmě hloupá otázka, ale já na ni mohu hloupě odpovědět. Občas přijdu na knihu, u které mám pocit, že byla napsaná zvláště pro mě a jedině pro mě. Tak jako žárlivý milenec nechci, aby o ní slyšel někdo jiný. Mít milion takových čtenářů, kteří si vzájemně neuvědomují svou existenci, být čten s vášnivým zaujetím, aniž se o člověku mluví, to je nepochybně snem každého spisovatele.